

Näidendi esitusõigusi vahendab Eesti Teatri Agentuur.

Tallinna Linnateater

Lai 23, Tallinn 10133

linnateater.ee

facebook.com/linnateater

twitter.com/linnateater

instagram.com/linnateater

Kavalehe koostas Helen Kask,

kujundas Katre Rohumaa,

fotod proovist Siim Vahur

**Fjodor Dostojevski /
Elise Metsanurk**

Rogožin

Romaani „Idioot“ ainetel
Vene keelest tõlkinud **Marta Sillaots**

Mängivad:

Parfjon Semjonovitš
Rogožin

Simo Andre Kadastu

Lev Nikolajevitš
Mõškin

Jan Ehrenberg
(külalisena)

Nastasja Filippovna
Baraškova

Kristiin Räägel

Aglaja Ivanovna
Jepantšina

Liis Lass

Semjon Parfjonovitš
Rogožin (peategelase isa) /

Peeter Tammearu
(külalisena)

Lukjan Timofejevitš
Lebedev /

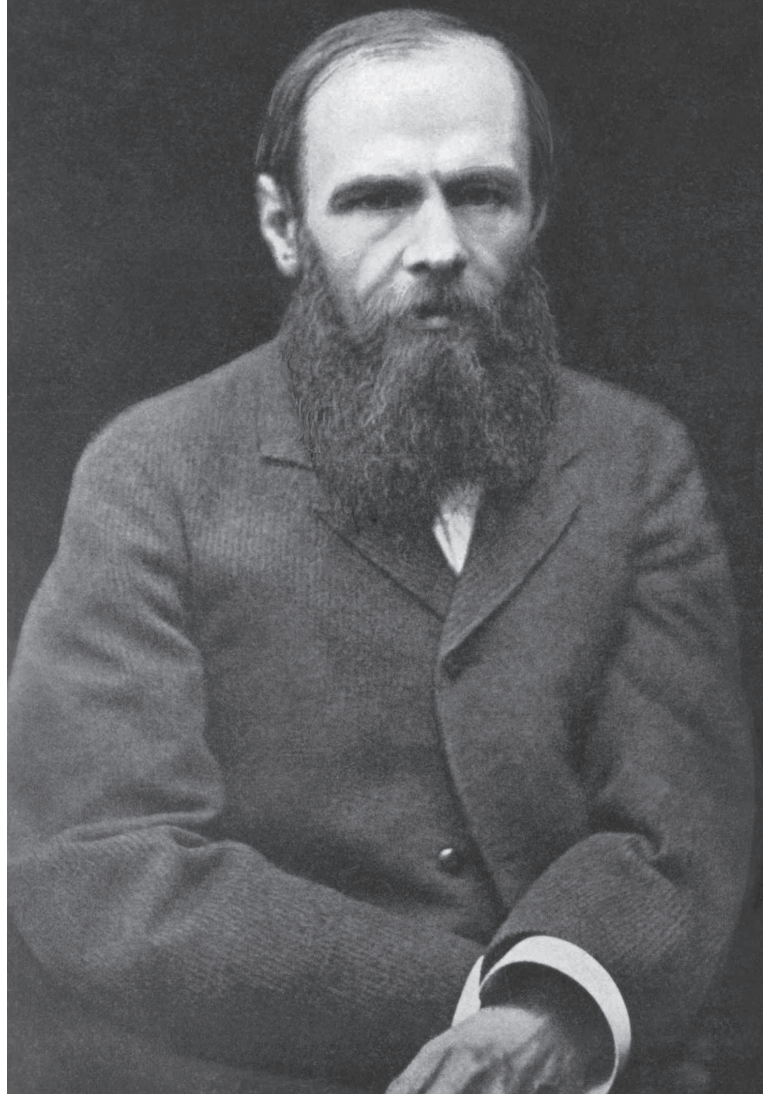
Afanassi Ivanovitš
Totski

FJODOR DOSTOJEVSKI

(11. XI 1821 – 9. II 1881)

Fjodor Mihhailovitš Dostojevski sündis 11. novembril Moskvas Mihhail Dostojevski ja Maria Dostojevskaja teise lapsena. Dostojevski isa oli elukutselt arst ning alustas Fjodori sünniaastal tööd peaarstina Moskva äärelinnas Maria vaestehaiglas, mille valdustes perekond tollal elas. Haigla aedades mängides kohtas Dostojevski lapsena palju madalamatest klassidest inimesi, mis mõjutas kindlasti edaspidist teemade valikut tema loomingu. Kui Dostojevski oli 6-aastane, ülendati tema isa kolleegiumiassessori positsioonile, mis tähendas aadliseisust ja lubas perel mõned aastad hiljem hankida väikese valduse Darovoje linnas, kus kirjanik veetis oma nooruspõlve suved.

Samal perioodil algas Fjodori ja temast aasta vanema venna Mihhaili haridustee. Kõigepealt erinevate isa poolt palgatud eraõpetajate käe all, kes õpetasid vendadele jumalasõna, aritmeetikat, geograafiat ning vene keelt ja kirjandust, millele järgnes Tšermaki internaatkool, mida peeti üheks paremaks eraõppeasutuseks Moskvas. Fjodori kirjandushuvi algas juba varases lapsepõlves – enne kui ta ise lugeda oskas, luges pere lapsehoidja talle ette erinevaid muinasjutte ja legende, ema õpetas

ta piibli abil 4-aastaselt lugema ja kirjutama, perekondlikke õhtuid täitsid Karamzini, Deržavini, Žukovski, Puškini ja Radcliffe'i teoste ettelugemine – kuid süvenes veelgi tänu Tšermaki kooli vene keele õpetajale Nikolai Bilevitšile. Bilevitš kirjutas luulet, tõlkis Schillerit ja sütitas õpilastes huvi kaasaja kirjanduslike sündmuste vastu.

Internaatkooli järel soovisid tollal vastavalt 15- ja 16-aastane Fjodor ja Mihhail justnimelt kirjandust õppima minna, kuid nende isa leidis, et kirjanikutööga ei suudaks tema vanemad pojad end ära toita ja nõudis, et nad jätkaksid õpinguid praktilisemal inseneri erialal. 1837. aastal astuski Fjodor Peterburi sõjaväeinseneride kooli, kust ta vend Mihhail aga arstliku komisjoni poolt välja praagiti. Viimane suundus seetõttu õppima Tallinnasse, mistõttu on Fjodor Dostojevski ka kolmel korral pikemalt Tallinnas viibinud, töötades siin muuhulgas terve 1845. aasta suve jutustuse „Teisik“ (1845–46, 1846¹) kallal ning just Tallinnas tegi ta väidetavalt esmakordselt tutvust hasartmängudega.

Dostojevski õpingute perioodi jäid kaks traagilist ja teda palju mõjutanud sündmust. 1837. aasta alguses suri tuberkuloosi Fjodori ema, keda ta väga

1 Sulgudes on toodud esmalt teoste kirjutamise aastad ja seejärel eraldi raamatuna ilmumise aasta, kuna tihti ilmusid Dostojevski teosed kõigepealt järjejuttudena ajakirjades. Ühe numbri korral langevad kirjutamise ja tervikteosena avaldamise aastad kokku.

armastas. Kuid isegi raskemalt mõjus Dostojevskile tema isa surm 1839. aastal, kuigi Fjodoril olid oma isaga märksa jahedamad suhted kui emaga. Vastupidiselt õrnale ja hoolitsevale emale oli Dostojevski isa karmi iseloomuga despootlik mees, kelle tõttu valitses Dostojevskite kodus range, peaaegu sõjaväeline kord ning külm, huumorivaene õhkkond, pärast oma abikaasa surma süvenes isa süngemeelus, alkoholism ja liiderlikkus aga eriti². Dostojevski isa suri segastel asjaoludel – ametlikuks surmapõhjuseks märgiti infarkt, aga sama palju levis lugusid mõrvast tema alamate poolt, keda Mihhail Dostojevski olla ebaõiglaselt kohelnud ja nendega tüli norinud – ning see jäi Dostojevskit kogu eluks painama. Kuigi Fjodor viibis sel ajal Peterburis ega saanud kuidagi õnnetuses osaline olla, süüdistas ta end korduvalt isa surmas ning elas läbi erinevaid stsenaariume, kuidas ta sellele kaasa aitas. Isa surmast ja tapmisest sai üks tema kirjanduslikke juhtmotive, mida näeme eriti „Vendades Karamazovites“ (1879–80) aga ka „Idioodis“ (1867–69, 1868) jm. 1830. aastate teise poolde jäävad ka Dostojevski esimesed epilepsiahood, motiiv, mida kohtame samuti „Idioodis“ vürst Mõškini tegelaskujus. Lisaks isa surmale ja epilepsiale näeb tema loomingus ka vanemate iseloomude vahelisest kardinaalsest vastuolust kantud teemasid ja palju teisigi biograafilisi motive nooruspõlvest. Darovojes kogetud

2 Mõned Dostojevski-uurijad peavad Dostojevski isa isegi Fjodor Karamazovi („Vennad Karamazovid“) prototüübiks, kes oli erakordselt amoraalne tegelaskuju.

maaelu muljeid leiab teostest „Vaesed inimesed“ (1844–45, 1846), „Kurjad vaimud“ (1870–72, 1872) ja Kirjaniku Päevik (1876–81³), kooliaastate kogemusi aristokraatidest kaasõpilaste seltskonda mittedisiplinatsioonist aga näiteks „Noorukist“ (1874–75, 1875).

Õpe Peterburi sõjaväeinseneride koolis oli Dostojevskile rusuv, kuna ta ei kujutanud oma tulevikku ette tegevteenistuses. Oma vähese õpingutest vaba aja veetis ta nii maailma kui vene kirjandusklassikute töid lugedes ning sellest inspireerituna alustas ka enda esimeste katsetustega. Kahjuks pole tema esimestest töödest, kolmest näidendist, midagi säilinud. Kooli järel asus Dostojevski sõjaväeteenistusse insener-alamporutšiku auastmes (vastab tänapäevasele leitnandi auastmele), kuid pidas seal vastu alla aasta ning seejärel pühendas end täielikult kirjutamisele. Pärast paari tõlketööd alustas Dostojevski oma esimese romaani „Vaesed inimesed“ kirjutamist (1844–1845, esmatrükk 1846). Dostojevski kirjutas seda tööd mitu korda ümber, kuna kirjanduslik lunastus sõltus tema jaoks täielikult just esikromaani edust, ebaõnnestumise korral olla autor lubanud end üles puua. Nagu tema tööde sisugi, oli ka nende kirjutamine läbi imbunud tõelisest tragöödiast, elu ja surma küsimusest, mis saatis Dostojevskit pea kõigis tegemistes. Rahulolematuse oma tööga ja korduv ümbertegemine iseloomustas tema loomeprotsessi

3 Kirjaniku Päevik oli ajakiri

sageli ka edaspidi.

Tänu Dostojevski tollaegsele korterinaabrile jõudis „Vaesed inimesed“ kriitikute Nekrassovi ja Belinskini. Teost saatis kriitikute seas suur edu, kuna see kujutas tollaegse vene progressiivse kirjanduse lemmikteemat, väikest inimest ja tema kannatusi. Dostojevski võeti Belinski kirjandusringkonda ja kõik olid elevel nii-öelda uuest Gogolist. Kuid tema järgmine töö „Teisik“ (1845–46, 1846) nii head vastukaja ei leidnud. Nimelt nähti selles tagasiminekut romantismi ja naturalistide koolkonna kriitikud tegid teose maatasa. Selles teoses avaldus aga Dostojevski kirjanduslik eripära ning uuenduslikkus, mida märkas „Teisikus“ esimest korda alles Dostojevski-uuriija Mihhail Bahtin järgmise sajandi alguses. Samuti käsitles Dostojevski „Teisikus“ talle olulisi teemasid inimloomuse keerukusest ja vastuolulisusest, mis said keskseks ka paljudes tema edasistes töödes. Teose kriitiline vastuvõtt rusus Dostojevskit ja mõjus väga halvasti tema tervisele, langetõvehood sagenesid, lisaks heideti ta Belinski grupeeringust välja.

Järgnevatel aastatel kirjutas Dostojevski mitmeid lühijutte, kuid neid ei saanud edu, mis süvendas kirjaniku majanduslikke raskusi. Raha-line kitsikus ja tutvumine sotsialistlike ideedega viisid Dostojevski Betekovi ringkonda, mille liikmed aitasid teda lisaks enese hingelisele taasleidmisele ka ainelisest küljest. Seal sõlmitud tutvuste kaudu sattus Dostojevski edasi Petraševski ringi.

Petraševski põrandaaluses grupeeringsu käsitleti tsaarivõimu suhtes kriitilisi ja revolutsioonilisi ideid, peamiselt ajakirjandus- ja sõnavabadust ja talupoegade vabastamist, ning loeti revolutsioonilisi ja keelatud tekste, muuhulgas ka Gogoli kirja Belinskile, mis oli rangelt keelu all. Kuna tsaarivõim kartis 1848. aasta Euroopa revolutsioonide kordumist Venemaal, arreteeriti keelatud kirja lugemise eest 1849. aasta aprillis kõik Petraševski ringi liikmed, keda võimudel õnnestus kätte saada, nende hulgas Dostojevski.

Grupeeringu liikmeid hoiti kaheksa kuud poliitvanglas Peeter-Pauli kindluses ja kohus määras kõigile karistuseks surmanuhtluse. Mahalaskmise tseremoonia toimus detsembri lõpus, vangid jõuti üles rivistada ja Dostojevskit lahutas surmast vaid käsk „tuld!“, kui viimasel hetkel saabus tsaari armuandev kiri. Dostojevski karistus asendati kõigepealt 8-aastase sunnitööga, seejärel lühendati seda neljale aastale, millele pidi järgnema reamehena sõjaväes teenimine. Surma oodates läbielatud kirjeldab Dostojevski romaanis „Idioot“ vürst Mõškini monoloogis Prantsusmaal nähtud hukkamisest. Nende üleelamiste raskust näitlikustab tõsiasi, et üks tema kaasvangidest ei taastunudki nendest kogemustest ning läks hulluks.

Järgmised neli aastat veetis Dostojevski kohutavates tingimustes Omskis sunnitööl ja kuna teda loeti kõige ohtlikumate kurjategijate hulka, siis olid ta käed ja jalad kuni vabaks saamiseni ahelais.

Vangidel oli kirjavahetus keelatud, kuid Fjodoril õnnestus siiski teha salajasi märkmeid. Ainuke lubatud raamat oli Uus Testament – seda eksemplari, mille ta sai vangistuse alguses dekabristidelt, hoidis kirjanik oma elu lõpuni kui väärtuslikku reliikviat. Kuigi Dostojevski oli pärit väga religioosest perest, sai õigeusk oma keskse rolli Dostojevski ideoloogilistes vaadetes just vangistusaastail.

Vabanenud 1854. aastal sunnitöölt, pidi Dostojevski karistuse kandmise osana jätkama reamehena Siberis sõjaväeteenistust. 1855. aasta alguses tuli Venemaal võimule uus tsaar ja lootuses temalt armu saada kirjutas Dostojevski vabanduskirja oma tegude eest Petraševski ringis. Selle tulemusel saigi ta 1856. aastal loa avaldada raamatuid ja abielluda. Siberis teenimise ajal tutvus ta kohaliku ametniku naisega, kellesse ta armus, ning pärast tolle abikaasa surma ja tsaari luba nad abiellusid. Abielu Mariaga ei olnud aga eriti õnnelik ning abikaasad elasid enamasti lahus, kuni Maria 1864. aastal suri.

1859. aastal anti Dostojevskile ohvitseri auaste, mis lubas aadlikel sõjaväeteenistustest, mis muidu kestis vähemalt 10 aastat, erru minna. Kõigist leevendustest hoolimata jäi ta aga politsei järelevalve alla peaaegu elu lõpuni. Koos sõjaväest erru mineku loaga võimaldati Dostojevskil naasta Venemaa Euroopa territooriumile ning ta sai üle mitmete aastate kohtuda oma venna Mihhailiga. Koos

hakkasid nad andma välja ajakirja Vremja, millega algas Dostojevski ajakirjanikukarjäär. Vremjas ilmus Dostojevski teine romaan pärast sunnitöölt naasmist, „Alandatud ja solvatud“ (1861). Enne seda oli ajakirjas Russki Mir ilmunud vangistuse aastatel põhinev „Märkmeid surnud majast“ (1860–61, 1862).

Aastal 1862 tegi Dostojevski oma esimese reisi Lääne-Euroopasse ja külastas Saksamaad, Prantsusmaad, Suurbritanniat, Šveitsi, Austriat ja Itaaliat. Reisimuljed, mis olid kriitilised kapitalismi, moderniseerimise, materialismi, katoliikluse ja protestantismi suhtes – seisukohad, mis Dostojevskil aja möödudes vaid süvenevad –, avaldas ta esseena Vremjas („Talviseid märkmeid suvistest muljetest“, 1863). Teistkordselt reisis ta Lääne-Euroopas järgneval aastal, kus ta – nagu esimeselgi reisil – külastas Baden-Badeni kasiinosid ning kaotas ruletilaua taga suuri summasid. Hasartmängusõltuvusest ja reisil toimunud armuloost Apollinaria Suslovaga on inspireeritud tema romaan „Mängur“ (1866). Baden-Badeni kasiinodesse jõudis kirjanik reisida veel ka mitmel järgneval aastal, kusjuures tema külastuste tulemuseks olid alati suured rahalised raskused, kuni ta alles aastate pärast oma teise abikaasa abiga selle sõltuvuse mustri katkestas.

Pärast Mihhaili surma 1864. aastal lõpetas tegutsemise väljaanne Epohh, mis oli olnud vendade järgmine ühine ettevõtmine pärast Vremja sulgemist. Lisaks Epohhist jäänud võlgade klaari-

misele tuli Dostojevskil üksi üleval pidada nii Mihhaili perekonda kui ka oma kasupoega Pavelit esimest abielust Mariaga. Majanduslikust raskustest tingituna nõustus Dostojevski hiigelsuure lepinguga ning alustas „Kuritöö ja karistuse“ (1865–66, 1866) kirjutamist, mis ilmus osadena Russki Vestnikus. Romaani põhiideed ja süžeeiinid olid kirjanikul küll juba varem küpsemas olnud. Lepingujärgselt oli Dostojevskil tarvis samal aastal kiirelt ka järgmine romaan valmis saada ja Dostojevski palkas oma sõbra soovitusel appi stenografi Anna Sitkina. Tänu Sitkina abile valmis „Mängur“ vaid 26 päevaga. Peagi pärast romaani lõpetamist tegi Dostojevski Sitkinale abieluettepaneku ja veebruaris 1867 nad abiellusid.

Vältimaks „Kuritöö ja karistuse“ honoraride kohe võlausaldajatele maksmist, põgenes noorpaar mõneks aastaks Euroopasse. Septembris 1867 alustas Dostojevski Genfis romaani „Idioot“ kirjutamist, mille esimene osa pidi juba järgmise aasta jaanuaris Russki Vestnikus ilmuma. Kuigi kirjanik ise hindas oma teoste ideid, oli ta jätkuvalt väga enesekriitiline nende teostuse suhtes ja kirjutas loost jällegi mitmeid variante, mille hiljem hävitas. Järgmise aasta märtsis sündis Anna ja Fjodori esimene laps Sofja, kes sai nime Dostojevski õetütre, aga ka „Kuritöö ja karistuse“ Sofja Marmeladova järgi. Perekonna õnn aga ei kestnud kaua, sest külmetushaiguse tagajärjel suri tütar alla 3-kuisena, mis viis Dostojevski väga rööpast välja

ning mitmeks kuuks musta masendusse. Et lapse surmalt vähegi mõtteid mujale saada, vahetati elupaika, kolides Veveysse ja seejärel Milanosse ning sealt Firenzesse. Seal lõpetas Dostojevski jaanuaris 1869 „Idioodi“ kirjutamise ning romaani viimane osa ilmus juba veebruaril Russki Vestnikus.

Dostojevski tundis kodumaast väga puudust ning majanduslike kitsikuste kiuste reisis abielupaar 1871. aasta juulis pärast nelja eemal oldud aastat tagasi Venemaale. Kodumaale tagasipöördumine tähistab Dostojevski jaoks tema elu kõige helgema ja õnnelikuma perioodi algust: abikaasa Anna oli võtnud Dostojevski finantselu ja raamatute kirjastamise korraldamise enda õlule, sel perioodil valmis suur osa tema tipploomingust ehk nn suurest viisikust⁴, lisaks olid saabunud õnnelikud ajad isiklikus elus, perre olid sündinud tütar Ljubov (1869–1926) ja poeg Fjodor (1871–1922). Enne Venemaale tagasipöördumist jõudis Dostojevski alustada romaaniga „Kurjad vaimud“ (1870–72, 1872), mis anti välja juba abikaasade endi loodud kirjastuse alt. „Kurjadele vaimudele“ järgnes „Nooruk“ (1874–75, 1875) ning seejärel alustas ta „Vendade Karamazovitega“ (1879–80, 1879–80), mis on paljude Dostojevski-uurijate arvates tema absoluutne tippteos. Lisaks romaanidele andis Dostojevski 1876. aastast välja oma kirjanduslikku

⁴ Suureks viisikuks nimetatakse Dostojevski viit viimast romaani: „Kuritöö ja karistus“, „Idioot“, „Kurjad vaimud“, „Nooruk“ ja „Vennad Karamazovid“.

ajakirja Kirjaniku Päevik, mis oli tollasel Venemaal väga uudne nähtus. Seal avaldas Dostojevski oma esseid, följetone, kirjanduskriitikat jpm. Kirjaniku Päeviku populaarsus ning viimaste romaanide edu tõi Dostojevskile kaasa kõrgema positsiooni Peterburi ringkondades, aga ka erinevaid auliikme staatusi prestiižsetes organisatsioonides ja suhtelise majandusliku kindlustunde. Näiteks kutsus tsaar Aleksander II Dostojevski Talvepaleesse Kirjaniku Päevikut esitlema ning palus tal oma poegi õpetada.

Dostojevski kuulsus tipnes tema eluajal „Vendade Karamazovite“ avaldamisega 1880. aastal. Kuid kogu edu kõrval oli Dostojevski tervis järsult nõrgenemas. Ainuüksi 1877. aasta märtsis oli tal neli epilepsiahoogu. 1875. aastal diagnoositi tal krooniline obstruktiivne kopsuhaigus ja arstid soovitasid tal soodsamasse kliimasse kolida, kuid Dostojevski piirdus vaid mõne reisiga Emsi kuurorti. Pere neljanda lapse Aljoša (s. 1875) surm epilepsiahoogu tõttu 1879. aasta märtsis halvendas kirjaniku seisundit veelgi. Fjodor Dostojevski suri 9. veebruaril 1881 kopsuverejooksu tagajärjel oma pere ringis samas korteris, kus ta oli kunagi kirjutanud oma esimesed romaanid. Ta maeti Aleksander Nevski kloostri surnuaeda oma lemmikluuletajate Nikolai Karamzini ja Vassili Žukovski lähedusse.

KATKEND MIHHAIL BAHTINI RAAMATUST

„DOSTOJEVSKI POEETIKA PROBLEEMID“

**Vene keelest tõlkinud Aare Pilv ja Enn Siimer
(Ilmamaa, Avatud Eesti Raamat, 2020)**

ESIMENE PEATÜKK. DOSTOJEVSKI POLÜ-
FOONILINE ROMAAN JA SELLE VALGUSTA-
MINE KRIITILISES KIRJANDUSES

„Kirjanduskriitilises mõtlemises on Dostojevski looming jagunenud hulgakis iseseisvateks ja üksteisele vasturääkivateks filosoofilisteks konstruktsioonideks, mida tema tegelased kaitsevad. Autori enda filosoofilised vaated ei ole nende seas kaugeltki esikohal. Ühtede uurijate jaoks sulandub Dostojevski hääl kokku tema ühe või teise tegelasega, teiste jaoks on see omapärane süntees kõigist neist ideoloogilistest häältest, kolmandate jaoks need lihtsalt summutavad selle. Tegelasega polemiseeritakse, neilt õpitakse, nende vaateid püütakse välja arendada lõpetatud süsteemiks. Tegelan on ideoloogiliselt autoriteetne ja iseseisev, teda tajutakse iseenda täiekaalulise ideoloogilise kontseptsiooni autorina, mitte Dostojevski kunstilist nägemust täide viiva objektina. Kriitikute teadvuses lõhub tegelase sõnade otsene täiskaaluline tähenduslikkus romaani monoloogilise pinna

ja nõuab vahetut vastust, justkui poleks tegelane autori sõna objekt, vaid enda sõna täisväärtuslik ja täieõiguslik kandja.

Täiesti õigesti on selle Dostojevski kohta käiva kirjanduse eripära esile toonud B. M. Engelhardt. „Vaadeldes Dostojevski teoste kohta kirjutatud vene kriitilist kirjandust,“ ütleb ta, „on kerge märgata, et, väheste eranditega, ei tõuse ta kõrgemale oma armastatud tegelaste vaimsest tasemest. Ta ei valitse käsitletavat materjali, vaid materjal valitseb täielikult teda. Ta alles õpib Ivan Karamazovi ja Raskolnikovi, Stavrogini ja Suurinkvisiitori juures, takerdudes vastuoludesse, millesse on takerdunud nad ise, peatudes nõutult nende poolt lahendamata jäänud probleemide ees ning kummardades aupaklikult nende keeruliste ja piinarikaste läbielamiste ees.“⁵

[– – –]

Seda Dostojevski kohta käiva kriitilise kirjanduse eripära ei saa muidugi seletada ainuüksi kriitilise mõtte metodoloogilise abitusega ja vaadelda kui autori kunstilise tahte täielikku eiramist. Ei, kriitilise kirjanduse selline lähenemine, nagu ka lugejate eelarvamustevaba vastuvõtt, kus alati vaieldakse Dostojevski t e g e l a s t e g a, vastab tõepoolest selle autori teoste põhilisele struktuur-

5 Б. М. Энгельhardt, „Идеологический роман Достоевского“. – Ф. М. Достоевский. Статьи и материалы, II, Москва-Ленинград: Мысль, 1924, lk. 71. (siin ja edaspidi: originaalteose joonealused märkused)

sele eripärale. Dostojevski loob sarnaselt Goethe Prometheusega mitte hääletuid orje (nagu Zeus), vaid v a b u inimesi, kes on suutelised seisma oma loojaga k õ r v u t i, temaga mitte nõustuma ja koguni tema vastu mässu tõstma.

I s e s e i s v a t e, ühte sulandumata häälte ja teadvuste paljusus, täisväärtuslike häälte tõeline polüfoonia on tõepoolest Dostojevski romaanide põhiliseks eripäraks. Tema teostes ei rullu lahti mitte tegelaste ja saatuste paljusus ühtses maailmas ja ühtse autori-teadvuse valguses, vaid siin liitub mingi sündmuse⁶ ühtsusse just nimelt v õ r d õ i g u s l i k e teadvuste paljusus koos nende m a a i l m a d e g a, mis säilitab samas oma ühtsulandumatuse. Dostojevski peategelased on kunstniku loomingulises kavatsuses tõepoolest mitte ainult autori sõna objektid, vaid ka iseenda vahetult tähendava sõna subjektid. Seepärast ei ammendu tegelase sõna tavaliste karakteriloomede ja süžeelis-pragmatiliste funktsioonidega⁷, aga ta pole ka autori isikliku ideoloogilise positsiooni väljendamise teenistuses (nagu näiteks

6 Bahtini mõiste событие 'sündmus' tähendusvälja puhul tuleb meeles pidada, et vene keeles moodustub see sõna osadest со- ja бытие, nii et tähendab otsetõlkes 'koos-olemine, kaas-olemine, kokkujuhtumine'. – Tlk.

7 S.t. elulis-praktiliste motiveeringutega.

Byronil). Tegelase teadvus on antud kui teine, võõras teadvus, kuid samal ajal ta ei esemestu [не опредмечивается], ei sulgu, ei muutu autoriteadvuse lihtsaks objektiks. Selles mõttes ei ole Dostojevski tegelase kujutis traditsioonilise romaani tegelase tavaline objektiivne kujutis.

Dostojevski on polüfoonilise romaani looja. Ta lõi olemuselt uue romaanižanri. Seepärast ei mahu tema looming mingitesse raamidesse, ei allu ühelegi ajaloolis-kirjanduslikule skeemile, mida oleme harjunud rakendama Euroopa romaanide puhul. Tema teostes ilmub tegelane, kelle hääl on üles ehitatud nii, nagu tavalist tüüpi romaanis on üles ehitatud autori hääl. Tegelase sõna iseenda ja maailma kohta on sama täiekaaluline nagu tavaline autorisõna; see ei ole allutatud tegelase objektsele kujutisele kui üks tema iseloomustajaid, kuid ta pole ka autorihääle ruuporiks. Tegelase hääl on teose struktuuris eranditult iseisev, see kõlab justkui autori häälega kõrvuti ja seostub erilisel viisil sellega ning teiste tegelaste sama täisväärtuslike häältega.“

RUUMIMAAGIAST, KAASTUNDEST JA ANTIKANGELASTEST

Intervjuu lavastajate Andreas Aadli ja Markus Helmut Ilvese ning dramaturgi Elise Metsanurgaga

Vestlus toimus 30. detsembril 2020 ja avaldati täiskujul Linnateatri hooaja 2020/2021 kevad-suvises repertuaariraamatus. Küsis ja toimetas Helen Kask.

HELEN KASK: Kust tuli impulss teha Dostojevskit ja „Idiooti“ just praegu ja Linnateatris?

MARKUS HELMUT ILVES: Materjali impulss tuli vist esimesena siis, kui meile pakuti võimalust lavastada Linnateatri Toom-Kooli saalis. Me olime Lavakunstikoolis teisel aastal „Idioidiga“ tööd teinud ja meil oli juba pikemat aega plaan koos midagi lavastada.

ANDREAS AADEL: Otsisime selleks kohta ja viimase kooliaasta keskel pakkus Elmo Nüganen meile ühte toredat Linnateatri ruumi. Kui me seda vaatama läksime, siis kõik haakus.

M. I.: See materjal oli meil pikalt mõtetes ja esimene, mis meile ruumist lähtuvalt pähe tuli – kusjuures just Rogožini liin, mitte terve „Idioot“.

H. K.: See on teie teine kokkupuude Linnateatriga [lavakunstikooli XXIX lennu lõpulavastus

„Väike prints“ tuli välja Linnateatris], lavastajana/dramaturgina esimene. Kaks teie hulgast – Andreas ja Elise – tegutsevad Tartu Uues Teatris. Kas selles materjalis on midagi, mis teie jaoks just Linnateatriga kokku sobib, miks te seda ideed mõne muu teatri jaoks ei jätnud?

M. I.: See on tegelikult väga hea küsimus. Kuna koroonakriisi tõttu protsess venis, siis meil oli küll mõte, et peame lavastuse kohe ära tegema. Aga me ausalt öelda ei leidnudki teatrit, kus teha, ja ma arvan, et üks tugev põhjus on näitlejad, kellega me väga tahtsime selle materjali kallal koos töötada. See lihtsalt tundus kuidagi õige.

A. A.: Kõik punktid jooksid kokku, alates ruumist, kus meil see idee tuli, kus see materjal meieni tagasi jõudis. Kuni sinnani, et Elmo tõesti pakkus meile seda võimalust täpselt õigel hetkel, kui me tahtsime koos lavastust teha. Lisaks lõi Kristjan Suits meiega kohe kampa ja temaga on väga hea koostööd teha. Samuti see, et Linnateatris on varasemalt Dostojevskit tehtud, seda minevikku on siin tunda. (naerab)

ELISE METSANURK: Sellise diivani peal tulevad ju ainult head analüüsivad Dostojevski mõtted! [Intervjuu ajal istuvad noored antiikdiivani peal direktor Raivo Pöldmaa kabinetis.]

M. I.: Samuti kogu Laia tänava hoones, aga eriti Toom-Kooli saalis. Peterburi reisil käisime ka Rogožini hoonet vaatamas, mille järgi Dostojevski kirjutas. Toom-Kooli 9 isegi natuke sarnaneb tolle hoonega, värv on küll teine.

H. K.: Kas üldjoontes lähtute lavastuses ikkagi Dostojevskist ja sellest, mida ta on kirjutanud? Ehk kas Dostojevski räägib teie kaudu või räägite teie Dostojevski kaudu?

A. A.: Pigem räägime meie Dostojevski kaudu, samas ikkagi Dostojevskit ära kaotamata. Põhi-idee on meil väga sarnane raamatu omale. Aga teise peategelase valiku tõttu on see kuidagi ligemal meile endile.

H. K.: Miks see materjal just praegu teid kõnetab ja miks peaks see publikut kõnetama?

A. A.: Kaastunne on praegu teemana väga aktuaalne, nii ühiskonnas kui ka üksikisiku maailmapildis. Dostojevski lähenemine kaastundele „Idioodis“ on väga teistsugune, praegu ei vaadata kaastundele sellise pilguga. Hetkel mõistetakse seda kuidagi laialivalguvalt ja üldiselt, aga selles loos võtab kaastunne hästi tugeva ja konkreetse kuju armastuse näol. Selline armastus ja kaastunne nagu „Idioodis“ kujutatakse, on midagi, mida on praegu vaja.

M. I.: Olen nõus, kaastunne on teoses läbivalt oluline teema. Aga tehes oma lavastust Rogožinist, muutub see teema mulle isiklikult lähedasemaks ja ma arvan, et ka tänapäeva inimesele üldiselt. Kuidas inimestel tekib vahel mingisugune väga tugev kinnisidee, kui nad tegelikult lihtsalt otsivad armastust või harmooniat, ja kuidas see kõik võib minna väga valesti. Kui vaadata, mis igal pool toimub, nii poliitiliselt kui lihtsalt ühiskonnas, siis inimesed otsivad midagi, neil on mingisugune

puudujääk. Dostojevski sarnasuse otsing ja tahe Rogožini kaudu harmooniat leida on mulle väga äratuntav. Mulle tundub, et ka tänapäeva inimesele, rohkem kui vürst Mõškini abil näiteks.

E. M.: Praegu on teataval määral antikangelaste aeg. Nii teatris, kinos kui kirjanduses me justkui otsiks seda põhjendust, miks inimesed käituvad halvasti, miks nad on kurjad või miks neil on halb olla. Me vajame kollektiivselt põhjendust, kust see tuleb. Selleks tehakse taolisi lugusid ja räägitakse just läbi selliste tegelaste, kes ei oska hästi ja kellel on keeruline olla hea või nii nagu peab. Sest ka need tegelased, kes käituvad halvasti, nad ju üldiselt teavad, kuidas peaks käituma, nad lihtsalt ei tee seda. Nõustun teistega, et Rogožini kaudu kõnetab see Dostojevski mõte rohkem, kui ta kõnetaks Mõškini kaudu, kes on teataval määral Rogožini vastandpoolus.

A. A.: Praegusel ajal mõista Rogožinit, või õigemini, mõista sellist inimest – kui vaataja seda suudab, siis me oleme juba palju ära teinud.

E. M.: Näen ka sellist tendentsi, et kogu aeg räägitakse, kuidas peab või kuidas on õige, aga kui vaadata, mida tehakse, siis tihti tehakse hoopis vastupidist. See, mis „Idioidis“ ja ka meie tehtud loos toimub, on natuke sarnane.

H. K.: Dostojevskile on väga oluline teema religioon – kas te selle ka sisse toote või jätate liinina kõrvale?

M. I.: Seda ei saa kõrvale jätta. Kui sa teed Dostojevskit, siis seda liini, ükskõik mis suhe sul

endal usuga on, ei saa kõrvale jätta. Tal on see nii tugevalt, aga samas nii üldinimlikult teoses sees. Mitte ainult küsimusena, kas sa usud või mitte, see on palju sügavamal. Mõistmaks, miks Dostojevski tegelased käituvad nii, nagu nad käituvad, on usk väga vajalik.

A. A.: Religioon ei seisa tal kunagi üksi lihtsalt religioonina või lihtsalt religioonifilosoofiana, see on tugevalt ka tegelaste psühholoogiaga seotud.

H. K.: Mis teil endal veel hinge peal on oma lavastusega seoses? Mida tahaks, et publik kindlasti teaks?

A. A.: Ma tahaksin, et publik ei teaks ette mitte midagi. Aga muidugi on asju hinge peal. Minu jaoks on see materjal läinud ajaga aina isiklikumaks. „Idioodis“ on palju teemasid, milles ma ka ise püüan selgusele jõuda, täpselt nagu need tegelased.

M. I.: Sama. Aga mulle ei meeldi lugeda ka teiste lavastajate mõtteid, miks nad midagi tegid ja mis lavastus täpselt on. Kui see etendust vaadates välja ei tule, siis me ei ole hakkama saanud. Alates sellest, kui ma lugesin „Idiooti“ esimest korda, see juhtus kooli ajal, kusjuures Peterburis, on ta terve aja minuga kaasas käinud. See on nii sügav ja suur materjal, et sealt leiab paratamatult väga tugevaid kokkupuutepunkte endaga, mis kohe tekitavad loomingulist vajadust midagi teha.

A. A.: Need tegelased on ju sama vanad kui meie, me olemegi praegu kõik samas arengujärgus ja maadleme sarnaste küsimustega.

Töörühm

Lavastusjuht Mart Saar

Etendusteenistuse juht Siim Sareal

Dekoratsioonid Pärtel Tall, Airi Look, Rene Vernik, Roman Kuznetsov, Sven-Tõnis Puskar, Urmas Sepp

Kostüümid Ene Palu, Aalja Soome, Airiin Saar, Tiina Uibo, Jaana Leib

Heli Haar Tammik, Arbo Maran, Indrek Tiisel, Lauri Urb, Risto Ööbik

Valgus Sten Ojaperv, Neeme Jõe, Talis Toit, Margus Sepman, Jürgen Jaam

Rekvisiit Terje Kessel-Otsa, Veeli Tamm, Margus Mänd, Liisa Tetsmann

Grimm Anu Konze, Enda Karimõisa, Annifrid Muda, Marika Paesalu, Heldi Aun-Trepp

Riietajad Külli Pavelson, Anneli Kõrvel, Õnne Meronen, Maris Mihašova

Lava Jaak Kaljurand, Jaan Kaljurand, Tarvo Elblaus, Jarko Rahnelt, Joonas Eskla, Ilmar Aru, Rein Jurna, Ando Tammsaar

Tallinna Linnateatri toetajad ja koostööpartnerid

Tallinna Kultuuriamet
Kultuuriministeerium
Eesti Kultuurkapital

Hooaja peatoetaja Utilitas

Suurtoetajad Espak, Nordecon,
ABC Motors, Synlab

Toetajad Advokaadibüroo COBALT,
Advokaadibüroo TurnStone, Collistar,
Dr. Hauschka, Igepa, e-toidupood FOODMOOD,
Medicum, Meedius Eesti, MyFitness,
Pariisi Vesi, Pro Beauté, Ühisteenused

Publikut kostitavad Paulig, Fazer Eesti,
Greenfield, Marmiton, Reval Kondiiter

Linnateater tänab: Madis Vörklaev,
Rauno Kängänen, Eventech OÜ

LEIDA RAMMO LINNATEATRI FOND

Eesti Rahvuskultuuri Fondi juures tegutseva
Leida Rammo Linnateatri fondi eesmärgiks
on toetada Tallinna Linnateatrit ning tunnustada
teatri loomingulist kollektiivi.

**Annetusi Leida Rammo
Linnateatri fondile saab teha:**

Saaja: Sihtasutus Eesti
Rahvuskultuuri Fond

Pank: EE672200221001101347
SWEDBANK

Selgitus: Annetus Leida Rammo
Linnateatri fondi

